

OMÓWIENIA I RECENZJE

Biblia w teologii fundamentalnej V Zjazd Stowarzyszenia Teologów Fundamentalnych w Polsce (Toruń, 24-25 IX 2009 r.)

Od dłuższego czasu wskazuje się na potrzebę dialogicznego i interdyscyplinarnego ukierunkowania teologii fundamentalnej. Tendencja ta, konsekwentnie realizowana od lat, w tym roku znalazła swój wyraz na piątym już Zjeździe Stowarzyszenia Teologów Fundamentalnych w Polsce. Organizatorzy zaproponowali temat *Biblia w teologii fundamentalnej*, aby z jednej strony zapoznać się z kierunkami intensywnego rozwoju szczegółowych nauk biblijnych, a z drugiej, korzystając z ich osiągnięć, dokonać refleksji nad Pismem Świętym z perspektywy teologii fundamentalnej, która dostrzega wyzwania, przed jakimi stoi współczesny Kościół: szerzący się fundamentalizm, przyrost wyznań pentekostalnych, uproszczenie i dosłowne rozumienie Pisma Świętego.

Na zaproszenie gospodarza tegorocznego zjazdu, Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, przybyli do Torunia przedstawiciele wszystkich ośrodków akademickiej teologii w Polsce, w tym zaproszeni z wykładami goście oraz doktoranci i studenci. Środowisko Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu reprezentowali członkowie stowarzyszenia: ks. prof. dr hab. A. Nowicki, ks. dr R. Słupek SDS i dr E. Dołganiszewska. Organizatorzy zapewнили nam optymalne warunki noclegowe, obrady zaś i koleżeńskie spotkania odbywały się w siedzibie Wyższej Szkoły Kultury Społecznej i Medialnej.

Dziekan Wydziału Teologicznego UMK, ks. prof. dr hab. J. Perszon, witając przybyłych, wskazał na znaczenie komunikacji interdyscyplinarnej, również pomiędzy naukami teologicznymi, w skuteczniejszym rozpoznawaniu wyzwań ze strony pluralistycznego świata oraz w przychodzeniu z pomocą współczesnym chrześcijanom w budowaniu silnego przekonania o własnej tożsamości. Rektor Wyższej Szkoły Kultury Społecznej i Medialnej, o. dr K. Bieliński CSsR, zapewnił, że uczelnia jest zawsze otwarta dla debat teologicznych, oraz życzył uczestnikom owocnych obrad. Oficjalnego otwarcia zjazdu dokonał przewodniczący Stowarzyszenia Teologów Fundamentalnych w Polsce, ks. prof. dr hab. M. Rusecki (KUL). Nadmienił, że chociaż każda dyscyplina teologiczna odwołuje się do Biblii jako do źródła, to jednak źródło to jest zawsze inaczej widziane. Teologom fundamentalnym zależy na tym, aby mieć całościową, holistyczną wizję Pisma Świętego, bo postrzegane w ten sposób stanowi skarbiec Kościoła jako nośnik Objawienia Bożego.

W zasadniczy przedmiot obrad zjazdu wprowadził ks. prof. dr hab. Ł. Kamykowski (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie) w referacie pt. *Miejsce Pisma Świętego w poznaniu Objawienia w Chrystusie*. Wyeksponował on tendencje, które wyraźnie dają o sobie znać w kontekście relacji Pisma Świętego i teologii fundamentalnej. Należą

do nich m.in. konfrontacja Pisma Świętego i świętych ksiąg innych religii oraz jego zróżnicowane interpretacje ze strony biblistów i teologów systematycznych, które mają wpływ na rozumienie tożsamości chrześcijaństwa. Jest ono niewątpliwie religią Księgi, ale przecież także religią Osoby. Pismo Święte i Tradycja pełnią bowiem wobec Kościoła rolę służebną jako środek i narzędzie dostępu do Zbawcy, Jezusa Chrystusa. Tylko czy chrześcijaństwo jest rzeczywiście chrystocentryczne – pytał – i w jaki sposób służy ludziom w rozbudzaniu ich potrzeby spotkania z Nim?

Następnie o. dr W. Dawidowski OSA (UPJPII) wygłosił referat o *Biblii przez ojców odczytywanej: mały przyczynek do egzegezy*. Soborowy powrót do najlepszych tradycji egzegetycznych patrystyki przełomu IV i V wieku nakazuje w wielkiej syntezie tamtego czasu poszukiwać rozumienia przez ojców Kościoła autorytetu Pisma Świętego. Biblię nazywali oni *Sacrae Scripturae* i chociaż kanon ksiąg świętych budował się w polemikach, to jednak zawsze istniało precyzyjne kryterium kanoniczności, a mianowicie zgodność z wiarą i Tradycją Kościoła. To kryterium przybierało postać reguły wiary. Ukształtował się wówczas tzw. argument cyrkulacyjny, zgodnie z którym dwie tezy wzajemnie się uwiarygodniały, stanowiąc nierozdzielne kryterium prawdy. W rozumieniu bowiem ojców Kościoła Pismo Święte nie istniało poza przeżyciem wiary i wspólnoty. Z drugiej zaś strony reguła wiary istnieje w Kościele jako wynik właśnie doświadczenia wiary. Boskie pochodzenie ksiąg zakłada więc boskie pochodzenie Jezusa Chrystusa i Jego obecności. Dlatego ojcowie wyrażają prawdę o znaczeniu i autorytecie Pisma Świętego jako miejscu spotkania z Bogiem, jako sakramencie Słowa. Stąd alegoryczny model wyjaśniania przypowieści, owych niepozornych opowiadań, w których obecny jest Chrystus głoszący samego siebie, Zarządcę słów i sakramentów.

Wykład o. prof. dr. hab. B. Kochaniewicza OP (UAM Poznań) o *Biblii w średnio-wiecznym kaznodziejstwie* został zawężony do omówienia sposobów wykorzystywania Pisma Świętego w kaznodziejstwie trzynastowiecznych dominikanów. Kazanie to bardzo specyficzny gatunek skierowany do wiernych. Jego celem jest zachęta do nawrócenia i wzrost wiary. Dominikanie w owym czasie reprezentują nowy typ kazania, tzw. *sermo modernus*. Składa się na nie temat z Pisma Świętego podzielony na człony, które są następnie interpretowane i analizowane w różnych aspektach. W interpretacji wykorzystywali oni kolekcje tekstów, komentarze biblijne, alfabetyczne wykazy terminów, przykłady; dominuje w nich sens wyrazowy i alegoryczny. Wątki apologetyczne w kaznodziejstwie tego czasu mają charakter marginalny. Dotyczą niektórych herezji (np. Jowiniana, Wigilancjusza) oraz niektórych prawd wiary, np. zmartwychwstania.

W przerwie obrad na salę przybył o. T. Rydzyk CSsR. Z właściwym sobie optymizmem mówił o planach związanych z poszerzeniem dotychczasowego zaangażowania w obszarze mediów katolickich i edukacji. Przewiduje budowę kościoła, utworzenie nowoczesnego centrum rekreacyjno-wypoczynkowego, w którym będzie prowadzona m.in. działalność hydrolecznicza z myślą o ludziach w podeszłym wieku. Niektórzy z nas – na zaproszenie o. T. Rydzyka – mieli nawet sposobność stanąć przy drugiej wieży wiertniczej przygotowującej otwór do zatłaczania wody.

O *apologetach francuskich XIX i XX wieku i ich rozumieniu Biblii* mówił ks. dr hab. S. Zieliński (UŚ Katowice). Na tle szerokiej panoramy przemian intelektualnych związanych z wielką falą sekularyzacji, jaka dotknęła świat nauki we Francji, autor ukazał ujawnione w nowej sytuacji kontrowersje w środowiskach apologetycznych tamtego czasu. Przedmiot sporów wyrastał z ówczesnych napięć na linii Biblia – nauki przyrod-

nicze i historyczne oraz koncentrował się na źródłach dochodzenia do prawdy w kwestiach interpretacji początku świata, początków chrześcijaństwa, a także możliwości autentycznego poznania osoby Jezusa Chrystusa. W tym okresie apologetyka, przy całej różnorodności nurtów i interpretacji, jawi się jako dyscyplina zdominowana przez defensywną metodę apologetyczną, która nie wypracowała jeszcze pozytywnego wykładu o wiarygodności chrześcijaństwa. W dalszych latach podejmowano próby powrotu do Pisma Świętego i na jego podstawie budowania wiarygodności, która faworyzowała jednak porządek naturalny kosztem nadprzyrodzonego. Zasadniczy zwrot w wielorakich nurtach apologetycznych nastąpił z chwilą uwzględnienia w refleksji teologicznej prymatu antropologii i uwarunkowań podmiotu, który odpowiada na Objawienie. Znalazło to swoje odzwierciedlenie w nowości stosowanych metod i posługiwaniu się np. kategorią znaku, sensu.

Ks. dr hab. K. Kaucha (KUL) w dwuczęściowym wystąpieniu przybliżył uczestnikom zagadnienie *Biblii w ujęciu zachodniej teologii fundamentalnej*. W pierwszej części odwołał się do referatu nieżyjącego już kard. A. Dullesa SJ, wygłoszonego podczas I Kongresu Teologów Fundamentalnych w Rzymie w 1995 roku nt. *Zastosowania Biblii w teologii fundamentalnej*. Amerykański teolog dokonał wówczas przeglądu kilku współczesnych modeli uprawiania tej dyscypliny i pokazał na przykładach wpływ ich wielorakiej różnorodności na niejednorodne postrzeganie i traktowanie Biblii, co ma kluczowe znaczenie – przede wszystkim metodologiczne. Wymieniona, z konieczności jedynie przykładowo, różnorodność sposobów traktowania Biblii przez modele teologii fundamentalnej winna skłonić teologów do zwrócenia baczniejszej uwagi na konieczność respektowania natury Biblii.

Druga część referatu była poświęcona sympozjum teologii fundamentalnej obszaru języka niemieckiego, które odbyło się w maju br. w Paderborn. Na jednej z wygłoszonych tam konferencji postawiono pytanie ciekawe i ważne także dla teologów fundamentalnych w Polsce: Czy Biblia jest pierwszą nauką teologiczną? Jak w związku z tym należy rozumieć podstawową zasadę hermeneutyczną? Jaki jest zakres kanoniczności natchnienia Biblii? Na czym polegają główne funkcje jej języka? Dla refleksji na gruncie teologii fundamentalnej ważne jest rozumienie relacji Biblia – Objawienie Boże – Kościół. O ile Kościół jest owocem Objawienia Bożego, to Biblia ukazuje je i przedstawia, jest tradentem Objawienia Bożego.

Do tradycji zjazdów należy przyjęty od dawna obyczaj, że popołudnie i wieczór pierwszego dnia obrad mają swoisty charakter. Na ten czas organizatorzy przygotowali ciekawie pomyślane zwiedzanie toruńskiej Starówki. Najpierw przy słonecznej pogodzie ponad godzinę płynęliśmy statkiem po Wiśle, podziwiając zabytkowe kamieniczki, ruiny zamku krzyżackiego i smukłe wieże kościołów. Zaraz potem udaliśmy się z przewodnikiem na spacer starymi uliczkami, z których wiele pamięta czasy Mikołaja Kopernika i Krzyżaków. Zaglądaliśmy do wnętrz świątyń z katedrą Świętych Janów na czele, gdzie trzeba chwilę zatrzymać się przed *Piękną Madonną Toruńską*. Po drodze chętnie wypełniliśmy obowiązek zalecający turyście kupno miejscowego piekarniczego specjału, jakim są smaczne toruńskie pierniki. Na zakończenie wycieczki oglądaliśmy z autokaru rozległy i nowoczesny kompleks akademicki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Natomiast gospodarze Telewizji Trwam – co było miłym zaskoczeniem – zaprosili nas do studia nadawczego, w którym trwały ostatnie przygotowania do emisji kolejnego programu. Wreszcie z nastaniem wieczoru przyszedł czas na nocne fundamentalistów

rozmowy. Nieformalny charakter tych spotkań sprzyja bezpośrednim, mniej oficjalnym kontaktom i swobodnej wymianie poglądów.

Drugi dzień rozpoczęto Eucharystią w kaplicy akademickiej, której przewodniczył biskup diecezji toruńskiej, ks. dr A. Suski, Wielki Kanclerz Wydziału Teologicznego UMK.

Omówieniem *Biblijnego poznania Jezusa Chrystusa dzisiaj* oraz wynikającymi z niego kwestiami metodologicznymi zajął się ks. dr hab. M. Skierkowski (UKSW). Scharakteryzował teofanijskie rozumienie Objawienia Boga w Starym Testamencie. Wyjście z Egiptu, a szczególnie pamięć o Synaju – to kluczowe wydarzenia, które ukonstytuowały Izraela i pozwoliły mu zrozumieć, że w tych teofaniach Bóg objawił narodowi wybranemu swoje Imię. Odtąd patriarchowie, prorocy i mędrcy Izraela już wierzą wiarą objawioną, że dzięki poznaniu Imienia można nie tylko Boga wzywać, ale przede wszystkim być z Nim w stałej zbawczej relacji. Cała historia Izraela ma strukturę teofanijską, która pozwala w słowach i znakach niejako zlokalizować Bożą obecność pośród swego ludu.

W jaki sposób jednak poznać Jezusa Chrystusa, skoro On sam nie pozostawił własnych pism i wiedza o Nim bazuje jedynie na świadkach? Czy w tych poszukiwaniach jesteśmy skazani na subiektywizm ewangelijnych relacji uczniów? Przegląd teologicznych inicjatyw ostatnich dziesięcioleci w tym zakresie pokazał, że nie. Podejmowano próby oddzielenia nauczania Jezusa od nauczania Jego uczniów, co w efekcie zredukowało Jego Osobę do genialnego nauczyciela, mędrca, mistrza. To z kolei zainspirowało innych teologów do radykalnego rozdzielenia Jezusa historii od Chrystusa wiary Kościoła oraz do rozpoczęcia procesu depaschalizacji Ewangelii.

Autor stwierdził, że kategoria świadka Jezusa, początkowo kwestionowana za subiektywizm, dziś staje się atutem argumentacji teologicznej, bo za Ewangelią stoi świadectwo. O nowym spojrzeniu decyduje rozwijająca się teologia świadka, w której wskazuje się na liczne elementy wiarygodności jego relacji, jak m.in. naoczność świadectwa i pamięć wspomnieniowa.

Ks. prof. dr hab. M. Rusecki (KUL) podjął temat: *Biblia jako tradent Objawienia*. Powiedział, że jeśli chcemy uprawiać teologię fundamentalną, to należy określić, czym jest Objawienie Boże. Kluczowy jest tutaj aspekt metodologiczny, ponieważ formy przekazu Objawienia muszą być adekwatne do jego natury. A natura Objawienia jest teandryczna, bosko-ludzka, nadprzyrodzona i historyczna równocześnie. Jeśli przyjmując personalistyczną koncepcję Objawienia, to formy jego przekazu nie mogą mieć charakteru rzeczowego. Jak bowiem w rzeczowy sposób przekazać osobę? Trzeba skierować się w stronę słowa, które jest natchnione. Przy udziale Ducha Świętego autorzy biblijnych pism zrozumieli, wyrazili i przekazali to, co jest niezbędne do zbawienia. W personalistycznym rozumieniu Objawienia słowo Boże staje się medium, które pozwala dotrzeć do Autora głównego. Ową dostęp aktualizuje się najpełniej w liturgii Kościoła, gdzie przepowiadane słowo ma moc zbawczego przemieniania i ożywiania. Wtedy dopiero przekaz ten staje się spójny metodologicznie i adekwatny do natury Objawienia. Podmiotem tego przekazu jest Tradycja, Pismo Święte, Urząd Nauczycielski Kościoła, teologowie, wierni świeccy.

Gość zjazdu, biblista ks. prof. dr hab. H. Witczyk (KUL), zaproponował refleksję na kanwie ostatniego spotkania Międzynarodowej Komisji Biblijnej, która zajmowała się natchnieniem i prawdą Biblii. W relacji dotknięto tylko niektórych problemów, które były przedmiotem zainteresowania wybitnych biblistów z całego świata. Uznano, że punktem wyjścia w refleksji nad natchnieniem Pisma Świętego musi być przyjęcie koncepcji epistemologicznej, jaką uprawiali redaktorzy ksiąg biblijnych. Proces pozna-

nia symbolicznego ze swoją specyfiką poznawczą i językiem poezji umożliwia bowiem dostrzeżenie i uchwycenie niewidzialnego, nadprzyrodzonego sensu wydarzeń w historii świata. *Poesis* przemienia świat w język, a opowiedziane w Piśmie Świętym dzieje relacji ludzi z Bogiem w tekst. Narracja ta staje się żywą metaforą (Ricoeur), która uobecnia wydarzenie źródłowe, gdy tekst ten jest czytany lub słuchany.

W drugiej części wystąpienia książdź profesor omówił charyzmat natchnienia i bliższy model świadectwa na przykładzie kilku proroków Starego Testamentu. We współczesnym rozumieniu tego zagadnienia akcent przesuwa się z autora natchnionego w stronę samego tekstu, jego natury i możliwości objawiania prawdy. Teologiczna struktura świadectwa zawiera trzy elementy. Najpierw Boża ingerencja w życie proroka odsłania mu nową logikę, prawdę i nowy sens dziejów. Prorok (pierwszy tradent) musi przełożyć wydarzenie źródłowe i prawdę, której doświadczył, na język symbolu, słowa, czynu. Tylko dzięki temu inni będą mieli do niej dostęp. Ostatnim etapem jest weryfikacja świadectwa przez ucznia proroka, który ma rozpoznać je jako sens swojego własnego życia i dać świadectwo, że prorok mówił prawdę. Bez świadectwa ucznia (drugi tradent) nie przetrwałoby świadectwo proroka i nie miałyby siły performatywnej. Pozostałoby jedynie dokumentem przeżycia lub wykopaliskiem, ale nie interwencją Boga.

Podsumowanie obrad i zakończenie zjazdu należało do miłej powinności przewodniczącego Stowarzyszenia Teologów Fundamentalnych w Polsce, ks. prof. dr. hab. M. Ruseckiego. Zapraszając na następne spotkanie, ogłosił, że w przyszłym roku VI zjazd odbędzie się w Poznaniu w ramach organizowanego Kongresu Teologów Polskich.

Elżbieta Dołganiszewska

A. PACIOREK (red. naczelny), *Scripturae Lumen 1: Biblia i jej oddziaływanie. Ewangelia o Królestwie*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2009, ss. 751.

Rocznik „*Scripturae Lumen*” 1, zatytułowany *Ewangelia o Królestwie*, został opracowany przez Katedrę Egzegezy Ksiąg Narracyjnych Nowego Testamentu Wydziału Teologicznego KUL. Redaktorami są: ks. A. Paciorek (redaktor naczelny), ks. bp A. Czaja, ks. A. Tronina. Tematyka w całości obejmuje zagadnienie królestwa Bożego. Opracowania tego tematu ujęte zostały w pięć grup: 1) *Scripturae* – obejmuje artykuły w całości oparte na Biblii, biblijne i ściśle egzegetyczne, 2) *Lumen* – artykuły, które podjęły tematykę tomu w perspektywie innych dyscyplin, nie tylko teologicznych; natomiast cześci 3) *Przekłady*, 4) *Recenzje i opracowania*, 5) *Sprawozdania* – są już luźniej związane z tematem tomu. Na końcu dodano: *Noty o autorach*.

Część *Scripturae* zawiera piętnaście artykułów. Rozpoczyna ją opracowanie K.J. Lemańskiego: *Królestwo Boże w Starym Testamencie* (s. 13-31). Kolejne artykuły to: S. Wypych, *Wódz wojska Pana (Joz 5,13-15) – początki królowania Jahwe w Ziemi Obiecanej* (s. 33-52); R. Rumianek, *Proklamacja Królestwa Bożego według Księgi Izajasza 25,6-8* (s. 53-59); M. Parchem, *Władza Boga a imperia ziemskich królów. Pojęcie Królestwa Bożego w Księdze Daniela* (s. 61-91); A. Kuśmirek, „*Bóg wszelkiej potęgi i mocy, obrońca ludu izraelskiego*” – *królowanie Pana w Księdze Judyty* (s. 93-106); T. Brzegowy, *Królestwo Boże w Psalmach* (s. 107-129); F. Mickiewicz, *Orędzie Jana Chrzciciela o Królestwie Bożym (Mt 3,2.7-12; Łk 3,7-9.6-18) i jego wypełnienie w działalności Jezusa* (s. 130-149); Z. Żywica, *Tajemnice Królestwa Niebieskiego w przypowieściach Jezusa według Ewangelii Mateusza 13* (s. 151-168); R. Bartnicki, *Przyszłość*